

of foreign listeners has been substantiated. The article also covers theoretical and methodological problems of teaching Ukrainian language to foreign students at preparatory faculties on the basis of personally oriented, competent and communicative paradigms. The situation of preparation for external independent evaluation (EIA) of foreign students of the preparatory department has been outlined. Preparing students at the preparatory department for external independent assessment is an important part of the Ukrainian language textbook as a foreign language, because contributes to the development of communicative competence. Emphasis is placed on the perception and acquisition of foreign students of the preparatory department grammar and vocabulary by the Ukrainian language.

Key words: external independent evaluation (EIA), cognitive-communicative approach, communication, text-centric approach, Ukrainian as a foreign language.

Дата надходження статті: «18» вересня 2019 р.

УДК 378.091.3:81'24:811.114

Котловський А. М.*

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ ГОВОРІННЯ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ ЛЕКСИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ

Статтю присвячено аналізу психологічних аспектів механізму говоріння та виявленню закономірностей лексичного оформлення англомовних висловлювань. Розглянута модель породження мовлення, яка подана у вигляді трифазової діяльності: спонукально-мотиваційна, аналітично-синтетична та виконавча. Аналітично-синтетична включає планування, програмування та внутрішню мовну організацію мовленнєвої діяльності. Формування та формулювання думки відбувається за допомогою мови або засобами предметно-схемного коду супроводжується створенням змістовного образу, який виникає в інтелекті. Формування, розширення внутрішнього лексикону відбувається на основі сформованих у свідомості концептуальної та мовної системи. Процеси осмислення, випереджувального синтезу та пам'яті виступають основою функціонування мовленнєвих механізмів відбору слів, складання повідомлень. Основними когнітивними процесами у внутрішньому лексиконі є групування, класифікація, встановлення подібностей та відмінностей. Завдяки впорядкованості та систематизованості інформації у внутрішньому лексиконі слова легше закарбовуються в пам'яті та відтворюються в мовленні. Уміння встановлювати понятійний зміст слова, міжпонятійні відношення та відповідності між словами забезпечують правильну сполучуваність слів. Внутрішнє мовлення перетворює суб'єктивні смисли на систему зовнішніх розгорнутих значень. Активізація асоціативних зв'язків, ментальна структуризація та систематизація лексичного матеріалу забезпечує виклик із пам'яті лексичних одиниць у процесі говоріння. У методиці викладання говоріння розширює структуру лексичної компетентності. Інтеріоризація лексичних знань супроводжується продуктивним мовленням та автоматизованим сприйняттям мовця й завершується формуванням репродуктивних, та продуктивних лексичних навичок.

Ключові слова: говоріння, лексичне оформлення, лексикон, відбір слів, виклик із пам'яті, лексична компетентність.

Успішна реалізація іншомовної комунікативної компетентності безпосередньо залежить від рівня сформованості ключових мовленнєвих компетентностей. Знання про граматику, обсяг лексикону, навички перцепції та продукування іншомовного мовлення виступають запорукою володіння майбутніми фахівцями високим рівнем іноземної мови.

* © Котловський А. М.

У методиці навчання іноземних мов дослідження процесу комунікації відбувається шляхом використання результатів розвідок у сферах лінгвістики, педагогіки, психології та нейролінгвістики. Теоретичні основи навчання іншомовного говоріння знаходяться під значним впливом учень Л. Виготського, А. Лурії, Н. Жинкіна, Н. Хомського. Усвідомлення, розкриття механізму говоріння та мовного оформлення усномовленневих висловлювань сприяють формуванню в майбутніх фахівців будь-якого профілю іншомовної комунікативної компетентності.

Мета статті – визначити психолінгвістичні аспекти механізму говоріння та закономірності лексичного оформлення англомовних висловлювань.

Відповідно до мети визначено такі завдання:

- 1) з'ясувати психологічні аспекти механізму говоріння;
- 2) виявити закономірності лексичного оформлення англомовних висловлювань;
- 3) представити імплементацію говоріння у структуру лексичної компетентності.

Мовлення – лінійна, синтагматична послідовність мовних елементів, яка відображає комунікативну компетентність індивіда та забезпечує взаєморозуміння. Мовлення, на думку М. Кочергана, – це також реалізація, маніфестація мовних знань, системи правил, механізму, за допомогою якого породжується й розуміється мовлення [11, с. 53]. У методиці навчання іноземних мов говоріння визначають як усний продуктивний вид мовленнєвої діяльності, за допомогою якого реалізується усне спілкування іноземною мовою.

Мовленнєва діяльність характеризується єдністю внутрішньої (породження мовлення) та зовнішньої (продукування мовлення) сторін [15, с. 84–90]. Моделі породження мовлення представляють мовленнєву діяльність у вигляді трифазової діяльності: спонукально-мотиваційна, аналітично-синтетична та виконавча (Л. Виготський [3], А. Лурія [13], І. Зимня [8]).

Мотиваційна сфера нашої свідомості породжує думку, яка охоплює людські потреби в пізнанні та комунікації. Людський потяг, мотив, інтереси, афекти та емоції визначають динаміку та характер усіх видів мовленнєвої діяльності [3]. У методиці навчання іноземних мов науковці виводять поняття «структура акту мовлення», до якого відносять мету, мотив, в основі якого лежать потреби мовців, предмет, який складають думки мовців, продукт, що є самим висловлюванням відповідно в діалогічній чи монологічній формах, результат, що, зокрема, полягає у вербальній чи невербальній реакції адресата чи адресатів на висловлювання [14, с. 298].

Аналітично-синтетична частина внутрішньої структури мовленнєвої діяльності передбачає вибір, організацію засобів та способів здійснення діяльності. На цій фазі внутрішнього мовлення, за твердженнями І. Зимньої, відбувається формування та формулювання думки в процесі спілкування. Учена виділяє на цьому рівні три фази: планування, програмування та внутрішня мовна організація мовленнєвої діяльності [8, с. 47].

Формування та формулювання думки відбувається за допомогою мови або засобами предметно-схемного коду. Мовець оперує елементами предметно-образотворчого коду, який включає наочні уявлення та згорнуті слова і речення [5, с. 93.]. Породження мовлення супроводжується створенням змістовного образу, який виникає не в мові, а в інтелекті [4, с. 191].

Програмування мовленнєвої діяльності пов'язане з процесом внутрішнього оформлення висловлювання, яке забезпечує актуалізацію вербальних засобів, семантичного плану, граматичне конструювання фраз та їхню трансформацію. Механізм внутрішнього оформлення передбачає процеси розумового аналізу й синтезу, а саме: відбір, порівняння, укладання, комбінування, структурування [8, с. 121].

В основі внутрішнього мовлення, на думку Н. Хомського, лежать глибинні граматичні структури мови, які шляхом трансформацій формують різноманітні поверхневі граматичні структури [12, с. 89], забезпечуючи перехід думки в розгорнуту

мовлення. А. Лурія наголошує, що за допомогою внутрішнього мовлення розкривається суттєвий зміст, який зафіксований у глибинно синтаксичних структурах [12, с. 65-96].

Внутрішнє мовлення іноземною мовою залежить від ступеня оволодіння нею й має різні форми (розгорнуте, згорнуте) на різних етапах навчання. Розгорнуте внутрішнє мовлення відбувається на початкових етапах навчання, внутрішнє програмування – за умови високого рівня оволодіння іноземною мовою [4, с. 193].

«Провідним компонентом» іншомовного мовленнєвого спілкування виступає лексика [17, с. 17], яка приймає на себе основне комунікативне навантаження при висловлюванні й сприйнятті смислу висловлювання [6, с. 215]. Лексичне оформлення усномовленнєвих висловлювань супроводжує процес породження та продукування мовлення.

У нашій свідомості лексичні одиниці у внутрішньому лексиконі, який містить інформацію про форму і зміст лексичної одиниці, знання про об'єкт, названий цим словом. Внутрішній лексикон є системою, яка впорядкована за мовними та когнітивними аспектами. Ядром лексикону є слово, від якого розходяться інші слова. В основі глибинно-синтаксичних структур лежать символи глибинних лексичних одиниць [12, с. 95-96]. Основними когнітивними процесами у внутрішньому лексиконі є групування, класифікація, установлення подібностей та відмінностей [19, с. 211.]. Саме завдяки впорядкованості та систематизованості інформації у внутрішньому лексиконі слова легше закарбовуються в пам'яті та відтворюються в мовленні. На основі сформованих у свідомості концептуальної та мовної системи відбувається формування, розширення лексикону, інтерпретація нових лексичних одиниць, створення нових зв'язків за формою, змістом, структурою, сполучуваністю і перебудова існуючих когнітивних структур [1, с. 7-8]. Психологи, методисти виокремлюють певні категорії слів («вузлові слова»), які, за словами А. Лурії, є першими осередками вербалізації [13, с. 149]. До таких слів відносять дієслова, службові слова, іменники.

Процес породження висловлювання та вибір лексичних одиниць відбувається послідовно. Основою функціонування мовленнєвих механізмів відбору слів, складання повідомлень, граматичного структурування в процесі навчання спілкування іноземною мовою виступають процеси осмислення, випереджувального синтезу та пам'яті [8, с. 113].

Механізм осмислення передбачає оволодіння мовцем установленням понятійного змісту на рівні слів, понадфразових єдностей, речення та тексту. Відбувається виокремлення із символів найбільш суттєвого змісту, який фіксується в глибинно-синтаксичних структурах. Унаслідок мовленнєвого оформлення думки внутрішнє мовлення перетворює суб'єктивні «смисли» (за Л. Виготським) на систему зовнішніх розгорнутих значень, під якими розуміють систему об'єктивних зв'язків, які стоять за словами і відображають реальні явища. Підбір слова здійснюється одночасно з урахуванням звукових і семантичних ознак [18, с. 7].

Уміння встановлювати понятійний зміст слова, міжпонятійні відношення та відповідності між словами забезпечують правильну сполучуваність слів. Уміння встановлювати потенційні понятійні зв'язки слів на рівні речення (валентність слів), змістового членування фрази, виділення реми забезпечують відображення логіки та зв'язності думки та подій.

У процесі говоріння механізм випереджувального синтезу виявляється в характері артикуляції та інтонаційного оформлення складів, слів та речень, детермінованості лексичних і граматичних явищ. Вербальна реалізація на рівні слів, речення, тексту наслідує принципи лексичної сполучуваності, граматичної зумовленості та послідовності вираження змісту висловлювання.

Одразу після засвоєння англійських ЛО настає інтенсивне забування, відповідно неусвідомлене повторення та пауза спроможні забезпечити тривалість життя слова в пам'яті до 24 годин. Для ефективнішого засвоєння необхідно здійснити

повторення через 24 години [16, с. 76-79].

Механізм довготривалої пам'яті не розвивається спеціальними вправами, а спирається на попередній мовленнєвий досвід мовця [2, с. 20]. Відповідно когнітивне та мнемічне осмислення лексичної інформації забезпечує тривале зберігання матеріалу в довготривалій пам'яті.

На думку, І. Задорожної, краще запам'ятовується лексичний матеріал, який викликає різні асоціації [7, с. 276]. Саме активізація асоціативних зв'язків, ментальна структуризація та систематизація лексичного матеріалу забезпечує виклик із пам'яті лексичних одиниць в процесі говоріння. Представлення лексичного матеріалу через зоровий і слуховий канали сенсорної системи одночасно підвищує кількість асоціативних зв'язків у пам'яті [20, с. 76].

У методиці навчання іноземних лексичне оформлення говоріння досліджується в межах формування лексичної компетентності в говорінні. За С. Ніколаєвою, О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецькою та ін., лексична компетентність – це здатність людини до конкретного оформлення власних висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних знань, навичок, умінь й лексичної усвідомленості формується в умовах цієї взаємодії [14, с. 215].

Структура лексичної компетентності охоплює лексичні знання, лексичні навички (рецептивні та репродуктивні), лексичну усвідомленість, мовленнєві знання (декларативні та процедурні), мовленнєві навички (репродуктивні, продуктивні) і мовленнєві уміння (діалогічного та монологічного мовлення). Інтеріоризація лексичних знань супроводжується продуктивним мовленням та автоматизованим сприйняттям мовця й завершується формуванням репродуктивних, та продуктивних лексичних навичок.

Мовленнєві навички говоріння значною мірою залежать від рівня сформованості відповідних мовних навичок (фонетичних, лексичних, граматичних навичок). Фонетичні навички забезпечують сприйняття окремих звуків та їхнє поєднання в мовленнєвому потоці, відчуття інтонації, створення власного висловлювання згідно з фонетичними нормами іноземної мови; лексичні навички допомагають у сприйнятті та розумінні семантики лексичних одиниць, дають змогу використовувати їх у процесі мовленнєвої діяльності; граматичні – відповідають за розпізнавання на слух граматичних форм та допомагають будувати висловлювання згідно з граматичними нормами іноземної мови [10, с. 66].

Сформованість мовленнєвих умінь лексичного оформлення діалогічного мовлення забезпечує реалізацію логічної схеми діалогічного висловлювання, яка охоплює послідовне чергування ініціативних та реактивних, реактивно-ініціативних реплік, а сформованість мовленнєвих умінь лексичного оформлення монологічного мовлення розкриває інформативний потенціал монологів та забезпечує подальше обговорення предмету висловлювання [9, с. 132].

На основі здійсненого огляду психолінгвістичних розвідок можемо зробити такі висновки.

Моделі породження мовлення представляють мовленнєву діяльність у вигляді трифазової діяльності: спонукально-мотиваційна, аналітично-синтетична та виконавча. Формування та формулювання думки відбувається за допомогою мови або засобами предметно-схемного коду. Механізм внутрішнього оформлення передбачає процеси розумового аналізу й синтезу, а саме: відбір, порівняння, укладання, комбінування, структурування. На основі сформованих у свідомості концептуальної та мовної системи відбувається формування, розширення внутрішнього лексику. Процес породження висловлювання та вибір лексичних одиниць відбувається послідовно. Основою функціонування мовленнєвих механізмів відбору слів, складання повідомлень, виступають процеси осмислення, випереджувального синтезу та пам'яті. Говоріння розширює структуру лексичної компетентності.

Аналіз навчальних, когнітивних мета когнітивних стратегій запам'ятовування, розробка системи вправ і завдань для формування лексичної компетентності в усному спілкуванні майбутніх фахівців природничого профілю складає перспективу наших подальших наукових розвідок.

Література:

1. Баценко И. В. Формирование у студентов неязыкового вуза иноязычного лексикона (на материале английского языка): автор. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Минский гос. лингв. ун-т, 2003. 20 с.
2. Бігич О. Б. Методика формування іншомовної компетентності в аудіюванні. *Іноземні мови*. 2012 (70). № 2. С. 19–30.
3. Выготский Л. С. Мышление и речь: изд. 5 испр. М.: Лабиринт, 1999. 352 с.
4. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: [учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед.учеб. заведений]. М.: Издательский центр «Академия», 2006. 336 с.
5. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. М.: Наука, 1982. 159 с.
6. Задорожна І. П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки: монографія. Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2011. 414 с.
7. Задорожна І. П. Теоретико-методичні засади організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англійською комунікативною компетентністю: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2012. 770 с.
8. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. М.: Просвещение, 1991. 222 с.
9. Кіржнер С. Е. Навчання майбутніх юристів усного професійно спрямованого англійського монологічного мовлення з використанням автентичної відеофонограми: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2009. 285 с.
10. Кодлюк І. В. Формування англійської компетентності в діалогічному мовленні майбутніх фахівців з туризму в коледжах: дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Терноп. пед. ун-т. Тернопіль, 2019. 274 с.
11. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. К.: Видавничий центр «Академія», 1999. 288 с.
12. Лурия А. Р. Письмо и речь: Нейролингвистическое исследования: учеб. пособие. Москва: Академия, 2002. 352 с.
13. Лурия А. Р. Основные проблемы нейролингвистики. М.: Либроком, 2009. 256 с.
14. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецькатаін / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
15. Микитенко Н. О. Технологія формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців природничого профілю: монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2011. 411 с.
16. Николаенко Н. В. Инициативное расширение словаря студентами младших курсов языковых факультетов (на материале английского языка): дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Москва, 1999. 213 с.
17. Терещук В. Г. Формування англійської лексичної компетенції студентів немовних спеціальностей в умовах віртуального навчального середовища: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02/ Терноп. пед. ун-т. Тернопіль, 2014. 320 с.
18. Ушакова Т. Н., Павлова Н. Д., Зачесова И. А. Речь человека в общении / отв. ред. В. Д. Шадриков. Москва: Наука, 1989. 191 с.
19. Шаповал А. Н. Когнитивный подход к обучению лексике: моделирование и реализация (базовый курс немецкого языка): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Н. Новгород, 2005. 537 с.
20. Яхнюк Т. О. Використання фрагментів художніх відеофільмів для навчання студентів мовних спеціальностей соціокультурної англійської лексики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2002. 222 с.

Kotlovskyi A. M.

PSYCHOLINGUISTIC ASPECTS OF THE MECHANISM OF SPEAKING AND PATTERNS OF LEXICAL PRESENTATION OF ENGLISH UTTERANCES

The article deals with an analysis of psychological aspects of the mechanism of speaking and exposure of the patterns of lexical presentation of English utterances. The model of speech production is examined. It is presented by three phase activity: stimulating, analytical and synthetic and executive one. analytical and synthetic part of the internal structure of speaking incorporates planning, programming and internal language organization of speaking. Shaping of the thought occurs with the help of language or by subject-scheme code and production of speaking is accompanied with content image that appears in the brain. Internal presentation of speaking provides for internal speaking that ensures by the means of deep syntactic structures transition into evolved speaking. Formation, expansion of internal lexicon takes place on the basis of generated in the mind conceptual and language system. The bedrock how speech mechanisms function concerning word selection, utterances compilation is the processes of comprehension, forward synthesis and memory. Grouping, classification recognizing similarities and differences are the main cognitive process. Arrangement of information in memory facilitates better memorization and quick retention of the words. The correct combinatory of the words is furnished by ability to establish conceptual content of the word and interconceptual relations between words. Internal speaking turns subjective concepts into the system of external evolved meanings. Efficient retention of the words from long-term memory is based on previous language experience, acquired system of associations. In teaching methods of foreign languages speaking extends the conventional structure of lexical competence. Interiorization of lexical knowledge is accompanied with speech production and automated perception of the speaker and is followed by the acquisition of reproductive and productive skills in dialogical and monological speeches.

Key words: speaking, lexical presentation, lexicon, word selection, retention, lexical competence.

Дата надходження статті: «25» вересня 2019 р.

УДК 373.5.016:5(477)

Кохановська О. В., Довгий О. Я.*

**СУЧАСНИЙ СТАН ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

У статті проаналізовано сучасний стан природничо-математичної освіти в контексті світових порівняльних досліджень. Зазначено, що природничо-математична освіта має особливо важливе значення для засвоєння особистістю природничо-наукових та технічних знань упродовж всього життя. Тому якість надання природничо-математичної освіти відстежується та контролюється як на національному рівні, так і на міжнародному. Проте участь України у світових порівняльних дослідженнях TIMMS та PISA виявила низку проблем у природничо-математичній підготовці підростаючого покоління. Серед них зокрема недосконалість змісту природничо-математичних дисциплін; недоліки фахової підготовки вчителів із природничо-математичних дисциплін; недостатній рівень реалізації компетентнісного підходу у викладанні та ін. Акцентовано увагу на деяких гендерних аспектах результатів TIMMS та PISA. Указано, що існуючий в Україні гендерний розрив у природничо-математичній сфері, що підтверджений світовими дослідженнями, має історичну зумовленість, адже довгий час хлопці та дівчата мали різні можливості щодо навчання у природничо-математичній сфері та подальшої професійного становлення та самореалізації. Як наслідок зроблено висновок, що для покращення стану природничо-математичної освіти із врахуванням результатів світових порівняльних досліджень Україні потрібне термінове реформування природничо-математичної галузі, що має втілитись у таких глобальних напрямках: прийняття урядом низки документів щодо реформування

* © Кохановська О. В., Довгий О. Я.